

Uvod

Ko je Carol Gilligan v svoji knjigi *In a Different Voice* (Z drugačnim glasom)¹ izrazila idejo, da ženske moralo pojmujejo drugače kakor moški, s tem ni zgolj delitve med spoloma razširila še na moralo. V ospredje je poleg tega postavila do tedaj pretežno nejasen in precej zanemarjen koncept, in sicer koncept skrbi.* To pa je nekatere privedlo do napačnega razumevanja, da naj bi bilo namreč po njenem mnenju oskrbovanje naloga žensk.

A zastavek je bil v resnici drugje: želela je preveriti meje morale, možnost povsem nove izkušnje moralnega življenja, ki ga imajo v hrambi pretežno, čeprav ne izključno ženske ali pa so vsaj njegove priče. Pojavil se je nov glas, ki ga je bilo treba problematizirati in spraviti na plano; ta glas je razkril problem, ki je filozofski, psihološki, sociološki in političen obenem, namreč problem skrbi. In ta problem bi radi osvetlili tudi tu, s tem da bi pokazali, da vsekakor obstaja *caring attitude*, skrbna drža, nekakšno obnavljanje problema družbene vezi z namenjanjem pozornosti drugim, z oskrbovanjem, vzajemnim varstvom, zaskrbljenostjo ali skrbjo za druge. Ta vedenja, oprta na prakse, na kolektive ali na institucije, se vpisujejo v neko novo antropologijo, ki združuje ranljivost in odnosnost, pri čemer moramo slednjo razumeti z obema njenima platema: odvisnosti in medsebojne odvisnosti. Se pravi, da to pojmovanje človeškosti spodkopava individualizem in razkriva njegove negativne predpostavke. Torej ni naključje,

1 Carol Gilligan, *In a Different Voice*, Cambridge, Harvard University Press, 1982.

* V izvirniku: »le *care*«. V francoskem prostoru se za koncept skrbi v strokovni literaturi uporablja angleški termin *care*, kar se pri nas ni uveljavilo, zato *care* prevajamo kot skrb. Avtorica za skrb uporablja tudi vrsto francoskih izrazov (»le *soin*«, »le *souci*«, »le '*prendre soin*'«, »la *sollicitude*«, »la *préoccupation*«), ki izpostavljajo različne razsežnosti skrbi, zato tudi v prevodu uporabljamo različne besede (»skrb«, »oskrba«, »nega«, »oskrbovanje«, »skrbnost«, »zaskrbljenost«). Op. prev.

da se je etika skrbi pojavila v Reaganovi Ameriki. Ob slavljenju podjetnega posameznika, ki si prizadeva posedovati vedno več v samoregulativni tržni družbi nam je opomin, da so osvajalski križarski pohodi enih možni samo zato, ker drugi – ženske, a tudi ljudje, ki garajo za preživetje, na primer migranti – zagotavljajo skrbstvene naloge (za otroke, ostarele, samostojne podjetnike itn.). Spominja tudi na potrebo po obnovi socialne države, saj se pojavljajo nove oblike ranljivosti, tako življenjsko pomembne kakor tudi družbene ali okoljske ranljivosti. Tako se analiza posveča tudi novim družbenim skupinam in novim oblikam izkoriščanja posameznikov. Potemtakem sta postali legitimni dve opciji.

Pri prvi se zagovarja, da skrbstvene naloge, ki so v veliki meri skrite ali evfemizirane, morajo postati priznane kot *conditio sine qua non* ekonomske dejavnosti. Ne more biti liberalizma, in še toliko manj neoliberalizma, brez upoštevanja skrbstvenih nalog, ki po zaslugi dejavnosti enih sploh omogočajo, da se drugi posvečajo osvajanju tržnih deležev. Etika skrbi nam, s tem ko spodbuja to obliko pripoznanja in delegiranja oskrbe, pomaga razmisliti o komplementarnosti, ki jo trenutne vrste delitve med utišano zasebno sfero in javno sfero ne priznavajo v zadostni meri.

Je to dovolj? Ali bi lahko stopili še korak dlje in trdili, da ni treba zgolj upoštevati dejstva komplementarnosti med zasebnim in javnim področjem, ampak da je treba na še bolj temeljni ravni to dopolnjevanje postaviti pod vprašaj? Pojasnjevanje skrbstvenih opravil, oskrbovanje same skrbi in institucij, ki jo nudijo, niso zgolj operacije, ki se jih mora kot take prepoznati. Še pomembneje bi bilo razviti povsem novo podobo pozornosti do drugih in družbene odgovornosti, s tem da bi postavili pod vprašaj družbo, v kateri individualni uspeh temelji na zmožnosti, da postaneš podjetnik samega sebe, ki se prav malo briga za druge ali skupnost. Razmišljanja o skrbi zahtevajo nov

okvir razumevanja, ki se ne more zlahka odeti v stare oprave tradicionalne delitve med zasebnim in javnim in v tip (pogosto patriarhalne) družbe, ki jo ta delitev predpostavlja. V resnici gre pri teh možnostih temeljnega preoblikovanja družbe in njenih norm za problematizacijo političnega delovanja, ki vnaprej brezpogojno sprejema premise neoliberalizma.

In prav te druge filozofije, ki je neprimerljivo bolj živa od prve, bi se radi lotili v tej knjigi, in sicer tako, da bomo sledili trem argumentacijskim ravnam etike skrbi: najprej glasu, ki ga prinaša skrb, in spoznanju o neenakosti med spoloma, nato oskrbovanju ranljivosti in velikih odvisnosti ter nazadnje možnosti javnih politik, prilagojenih tem novim režimom zaščite posameznikov, in spodbujanja resnične enakosti med ženskami in moškimi. Etika skrbi ne pomeni nekega krajevno omejenega popravljanja zlorab neoliberalizma, temveč je teoretska in praktična revolucija. To je stališče, ki ga želimo tu predstaviti.

Uvod

Takšna etika izhaja iz nujnosti, da ljudi dojemamo kot odnosna in telesna bitja, proti vsakršni skušnjavi morale, da bi jih popredmetila. Obenem ta zelo nova etika, ki jo določa njeno pojmovanje razuma, ki ni ločen od čustev, privzema glede na različne avtorje in avtorice tudi zelo različne usmeritve: obstajajo bolj ali manj politične, bolj ali manj feministične in do neoliberalizma bolj ali manj kritične etike skrbi, zato je treba včasih govoriti o etiki skrbi, drugič pa o etikah skrbi.

Prvo poglavje

Tema skrbi in glas žensk

Etika skrbi se pojavlja kot odkritje neke nove morale, katere glas je treba prepoznati v svetu, ki nima na voljo ustrezne govornice za izražanje in prepoznavanje vsega, kar spada na področje oskrbovalnega dela in občutka odgovornosti za dobrobit drugih. Pa vendar najrazličnejša opravila skrbi podpirajo vedenje in psihični razvoj, ki sta koristna za družbo: čut za pozornost do drugih, odgovornost in medsebojno pomoč. Ta opravila so resno protisredstvo za obliko psihologije, ki upošteva zgolj osebni interes posameznikov za delovanje ali oblikovanje avtonomnega, vase zaprtega jaza. Teorija skrbi se je najprej razvila kot relacijska (odnosna) etika, ki jo strukturira pozornost ljudi, izkazana drugim ljudem. Nobeno človeško bitje ne more biti povsem samozadostno; ker so posamezniki v svojem bistvu ranljivi in odvisni drug od drugega, se pogosto, vsaj na neki točki v svojem življenju, zatečejo v odnose varstva, pomoči pri razvoju ali podpore v odvisnosti, ki pa so skriti, evfemizirani ali zaničevani.

Razmišljanje o morali je utemeljeno v ugotovitvi o spolni neenakosti in v prepričanju, da se ženske moralnih problemov ne lotevajo na enak način kot moški, kar je precej presenetljiva trditev, saj moralo vselej dojemamo kot univerzalno in prosto tovrstnih delitev. Skratka, etika skrbi se zavzema za to, da bi prenehali idealizirati nekakšno večinsko moralo, vsiljeno s strani patriarhalne oblasti; to naredi tako, da se ponovno posveti polju razvojne psihologije in psihologije življenjskih obdobij, ker se želi zavzeti za izraz utišanega moralnega glasu in zopet oživiti pomen običajnih življenj, negotovosti in težavnih odločitev, ki jih je treba sprejeti kljub močnemu moralnemu

nadjazu, ki usmerja naše duševno življenje. Zastavek je, kako prestaviti meje morale, s tem da vključimo med sabo neuglašene glasove žensk. Za številne ženske je »moralna oseba nekdo, ki pomaga drugim«, kjer je torej dobrota definirana kot dejstvo nudenja pomoči, izpolnjevanja svojih obveznosti in svojih odgovornosti nasproti drugim.³ Kako uskladiti to pojmovanje dobrega življenja z moralno teorijo razvojnih psihologov, ki kot superiorno predstavlja moralo, utemeljeno na volji in na nepristranskih, čustveno nevtralnih dejanjih?

Ta protiintelektualistična etika se je rodila v Reaganovi Ameriki v 80. letih 20. stoletja, v času, ko se je socialna država, dedinja Filadelfijske deklaracije, Brettonwoodskih sporazumov in ustanovitve Organizacije združenih narodov, začela razkrajati v prid finančnega kapitalizma, ki naj bi bil sposoben samoregulacije.⁴ Najprej se je skromno oblikovala skozi premislek o psihološkem bremenu skrbstvenega dela, o njegovi nevidnosti in o zelo obrobnem položaju vseh oblik odnosov, ki jih zaseda v raziskavah o moralnem razvoju. Splošneje se nadalje umešča v idejni tok, ki zagovarja, da vseh človeških vezi ni mogoče zreducirati na tržne menjave, pri čemer ta vrnitev k človeški vrednosti, ki je neizvedljiva na blagovno vrednost, poteka preko prekvalifikacije »socialnega vprašanja« in predvsem njegovih psiholoških in moralnih temeljev.

Pozornost, namenjena drugim: drugačna moralna psihologija

Z zagovarjanjem feminizma, ki oživlja slogan »zasebno je politično«, so različne etike skrbi svojo kritiko usmerile proti

³ Carol Gilligan, *In a Different Voice*, str. 66.

⁴ Alain Supiot nas v knjigi *Duh Filadelfije* (slov. prev. K. Rotar, Ljubljana, Založba /*cf., 2013) spodbuja, naj bi proti temu razkroju obnovili mednarodni red, ki je bil ob koncu druge svetovne vojne izpeljan iz izhodišč socialne pravičnosti.

